
УДК 355.477

Ольга ЛЕМЕШКО

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ СИТУАЦІЙ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті розглядаються причини виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон та класифікація нестандартних ситуацій, під час виконання службових обов'язків офіцерами-прикордонниками. Уточнюється поняття конфлікту, кризової ситуації та нестандартної ситуації. Наводяться об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. Аналізуються підходи науковців до проблеми конфлікту залежно від його основних ознак.

Ключові слова: *нестандартна ситуація, конфлікт, кризова ситуація, офіцери-прикордонники, пункт пропуску.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У повсякденному спілкуванні наукова категорія “конфлікт” уже давно увійшла у лексику пересічного українця. Цей термін активно використовується не лише для означення збройних сутичок чи військового протистояння, але й у сфері управлінської діяльності [1, с. 3].

У зв'язку зі змінами основних ризиків і загроз національній безпеці України, через виникнення нових загроз на державному кордо-

© Ольга Лемешко

ні: (міжнародна злочинність, тероризм, контрабандна діяльність) та проведенням антитерористичної операції на сході України в прикордонній сфері виникла гостра необхідність у перегляді й удосконаленні протидії цим факторам. Обстановка на державному кордоні постійно ускладнюється, тому необхідно швидко реагувати на її зміни.

Основною метою підготовки є навчити персонал упевнено діяти самостійно й у взаємодії з прикордонними нарядами, а старших зміни правильно оцінювати обстановку, приймати своєчасні рішення, вірно ставити завдання підлеглим і здійснювати керівництво силами та засобами під час виконання завдань з локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. Лише знаючи причини виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон та їх види, можна працювати на упередження, недопущення та зменшення наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу наукової літератури свідчать, що сьогодні як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці є велика кількість досліджень, у яких розглядаються різні конфлікти, способи попередження та профілактики. Автори: А. Балендр, О. Громова, С. Калаур, М. Коростелін, Т. Матієнко, О. Михайлишин, А. Морозова, В. Пліско, М. Савчин, М. Трухан. Проте в сучасних умовах майже зовсім відсутні дослідження, спрямовані на визначення причин виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон та їх класифікації.

Метою статті є визначення факторів, що сприяють виникненню нестандартних ситуацій та класифікації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унаслідок різноманіття нестандартних ситуацій та умовного їх розподілу на види чіткої межі між ними не існує, тому на практиці виникають різного роду конфлікти. Н. Волкова класифікує конфліктні ситуації залежно від основних ознак за такими групами [2]:

за характером взаємодії: міжособистісні, міжгрупові, міжнаціональні, міждержавні, міжстатеві, внутрішньоособистісні;

ознаками прояву: відкриті (легко визначаються завдяки зовнішнім ознакам), приховані (визначаються лише за непрямими ознаками);

типом розв'язання: прості (що постають унаслідок зіткнення приблизно рівних за силою, але протилежно спрямованих інтересів і потреб однієї людини, вирішуються без труднощів), складні (вирішуються внаслідок тривалого часового діапазону);

змістом: реальні (виникають унаслідок наявного підґрунтя), не-реальні (здебільшого відбуваються на основі емоційних виявів, не мають об'єктивного підґрунтя для виникнення);

результатом: продуктивні (спрямовані на розв'язання суперечки та зміну нездорових взаємовідносин між учасниками конфлікту), непродуктивні (не забезпечують позитивного результату, є шкідливими);

характером впливу: конструктивні (зорієнтовані на підвищення та підтримку стабільності функціонування нових зв'язків), стабілізувальні (спрямовані на зміцнення усталених норм, правил та усунення різноманітних відхилень), деструктивні (поглиблюють конфліктну ситуацію, руйнують усталені норми і правила);

напрямами комунікацій: “горизонтальні” (відбуваються між лійними співробітниками (підлеглий – підлеглий, підлеглий – керівник)), “вертикальні” (пролягають по вертикалі (керівник – підлеглий, підлеглий– керівник));

кількістю осіб, включених у протиборство: діадичні “парні” (можуть виникати як між керівником та підлеглим, так і між двома керівниками чи підлеглими), локальні (виникають між незначною кількістю співробітників), загальні (відбуваються майже між усіма членами колективу);

кількістю сторін конфлікту: міжгрупові (спостерігаються між соціальними групами із несумісними цілями), особистісно-групові (відбуваються між особою і групою через невідповідність поведінки особи груповим цілям, цінностям, інтересам, нормам поведінки), міжособистісні (виникають безпосередньо між членами конкретної групи або груп), внутрішньоособистісні (характеризуються конфліктом між інтересами та потребами однієї людини).

С. Чейз запропонував 18-рівневу структурну класифікацію, яка охоплює конфліктні явища від внутрішньоособистісного і міжособистісного рівня до конфліктів між державами, націями тощо, упритул до протистояння Сходу та Заходу [3].

Російський дослідник А. Здравосмилов [4], базуючись на працях Н. Смельзера, надає такий ряд рівнів конфліктів:

- міжіндивідуальні;
- міжгрупові;
- між асоціаціями;
- внутрішньо- та міжінституційні.

Зупинимось детальніше на нестандартних ситуаціях, що можуть виникнути в пунктах пропуску через державний кордон.

Прикордонний контроль здійснюється в умовах динамічної, напруженої та складної обстановки. Елементи цієї обстановки (фактори) сприяють виникненню нестандартних ситуацій, які впливають на організацію та здійснення прикордонного контролю, у тому числі і на пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна в пунктах пропуску через державний кордон.

Є. Матусяк під нестандартною ситуацією розуміє сукупність умов та обставин, які в тією чи іншою мірою впливають на процес здійснення прикордонного контролю та, відповідно, і на стан функціонування пункту пропуску [5].

Необхідно вивити причини нестандартних ситуацій, які призводять до нестабільного функціонування пунктів пропуску, завчасно вживати заходів щодо недопущення та зменшення їх впливу й уміло припиняти їх.

Суб'єктивні фактори:

- провокаційні дії з боку контрольних служб;
- недостатнє облаштування пункту пропуску;
- неукомплектованість персоналом і невідповідність штату підрозділів прикордонного контролю;
- недостатні правові знання, інформованість осіб, що перетинають державний кордон;
- непрофесійні дії посадових осіб контрольних служб;

неузгодженість дій під час проведення спільних операцій (локальних дій);

невідповідність пропускну́ї спроможності пункту пропуску наявному пасажиро-транспортно-вантажному потоку та визначеному часу на оформлення пасажирів і транспортних засобів.

Об'єктивні фактори:

зміни порядку та правил перетинання ДКУ;

загострення воєнно-політичної та криміногенної обстановки;

надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру;

виявлення порушень порядку та правил перетинання ДКУ;

різке збільшення пасажиро-транспортно-вантажного потоку;

помилки в оформленні документів на право перетинання ДКУ;

провокаційні дії з боку осіб, які перетинають ДКУ;

поширення із суміжних держав епідемій (епізоотій), особливо небезпечних хвороб людей і тварин;

підбурювальна провокаційна діяльність екстремістський налаштованих осіб, груп, засобів масової інформації.

Залежно від впливу на стабільність функціонування пункту пропуску нестандартні ситуації можна розділити на такі категорії:

1) не впливають на стабільність функціонування пункту пропуску (пропуск здійснюється);

2) впливають на стабільність функціонування пункту пропуску (пропуск може уповільнюватися або частково припинитися);

3) дестабілізують функціонування пункту пропуску (унеможливають пропуск і він припиняється).

Основні види нестандартних ситуацій у пунктах пропуску залежно від категорії:

– не впливають на стабільність функціонування пункту пропуску (пропуск здійснюється):

виявлення наркотиків;

виявлення товарів, прихованих від прикордонно-митного контролю;

виявлення особи, яка проходить за обліками ДПО, або осіб, яким заборонено в'їзд в Україну;

погроза або шантаж прикордонного наряду;

проведення правоохоронними органами оперативних заходів у пункті пропуску;

- спроба дачі хабара;
- спроба уникнути контролю або здійснення незаконного перевезення вантажів;
- виявлення викраденого автотранспорту;
- необхідність надання особі, що перетинає ДК, термінової медичної допомоги;
- впливають на стабільність функціонування пункту пропуску (пропуск може уповільнюватися або частково припинитися):
 - виявлення зброї (вибухівки, боеприпасів) у транспортному засобі, під одягом або в особистих речах пасажирів;
 - різке збільшення пасажиро-транспортно-вантажного потоку;
 - затримання групи порушників;
 - спроба прориву автомобіля;
 - проведення правоохоронними органами заходів з протидії протиправній діяльності у пункті пропуску та біля нього;
 - злісна непокора законним вимогам прикордонників;
 - виявлення великої партії контрабанди;
 - виявлення особи за обліками ДПО, яку необхідно затримати та передати (можливо озброєну);
 - виявлення джерела радіаційного випромінювання;
 - поодинокі конфлікти;
 - технічні несправності ПТК АПК “Гарт-1П”;
 - оформлення великих організованих груп населення для святкування релігійних, національних і державних свят;
 - оформлення високопоставлених осіб та офіційних делегацій;
 - пропуск через державний кордон спеціальних вантажів і вантажів військового призначення;
 - дестабілюють функціонування пункту пропуску (унеможливають пропуск, і він припиняється):
- терористичного характеру: захоплення заручників, транспортних засобів; повідомлення про вибухові пристрої у транспортних засобах або

будівлях пункту пропуску (анонімний дзвінок); озброєний напад на прикордонний наряд; виявлення невідомого пристрою, схожого на вибуховий; кризового (надзвичайного) характеру: масові (групові) безпорядки у пунктах пропуску; відключення електроенергії; випадки техногенного та природного характеру; спроба збройного прориву через державний кордон у пунктах пропуску для автомобільного сполучення; загрози занесення і розповсюдження на території України або іноземної держави особливо небезпечних (у тому числі карантинних і небезпечних для людей) інфекційних хвороб.

Демо визначення кризовій ситуації – це різка зміна звичайного стану, загострення становища. Кризова ситуація на державному кордоні – це такий стан охорони кордону, коли виникла різка зміна звичайного стану і є загроза незаконної зміни проходження лінії державного кордону України або порушення його режиму, виникнення надзвичайних ситуацій поблизу державного кордону, що можуть спричинити порушення законодавства, призвести до людських і матеріальних втрат та створюють загрозу життю і здоров'ю громадян [6].

Кризові ситуації, які можуть виникнути на державному кордоні:

- 1) порушення державного кордону групами цивільного населення;
- 2) блокування містечок прикордонних підрозділів;
- 3) дестабілізація охорони державного кордону:

а) терористичного характеру:

захоплення заручників, транспортних засобів;

озброєний напад на прикордонний наряд;

виявлення засобів терору;

б) надзвичайного характеру:

масовий (груповий) безлад у пунктах пропуску;

аварія на об'єктах техногенного та природного характеру;

спроба збройного прориву через державний кордон у пунктах пропуску для автомобільного сполучення;

загрози занесення і розповсюдження на території України або іноземної держави особливо небезпечних (у тому числі карантинних і небезпечних для людей) інфекційних хвороб.

Висновки. На сьогодні важливого теоретичного та практичного значення набуває дослідження проблеми готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. Управлінські функції офіцерів-прикордонників постійно розширюються й ускладнюються за змістом, зростають вимоги до їх готовності діяти в конфліктних та нестандартних ситуаціях, тому знання причин виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон та класифікації нестандартних ситуацій, які можуть виникати під час виконання службових обов'язків офіцерами-прикордонниками, сприятимуть якісному несенню служби.

Перспективами подальших розвідок за цим напрямом є розробка методики прогнозу розвитку нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон та рекомендації щодо дій у разі їх виникнення.

Список використаної літератури

1. Калаур С. М. Соціальна конфліктологія : навчальний посібник / С. М. Калаур, З. З. Фалинська – Тернопіль : Астон, 2010. – 360 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник / Н. П. Волкова – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 256 с.
3. Chase S. Roads to Agreement. Successful Methods in the Science of Human Relations / S. Chase . – New York : Harper & br., 1951.
4. Здравосмыслов А. Г. Социология конфликта : Россия на путях преодоления кризиса : учебное пособие / А. Г. Здравосмыслов – М. : Аспект Пресс, 1995. – С. 105.
5. Матусяк Є. В. Основні фактори, що впливають на виникнення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Є. В. Матусяк – Хмельницький // Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: військові науки. – Видавництво НАДПСУ, 2014. – № 36. Частина II. – С. 22–24.
6. Магась Г. А. Термінологія оперативно-службової діяльності / Магась Г. А. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мальцев А. Ю.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016

Лемешко О. В. Причины возникновения нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу и их классификация

В статье рассматриваются причины возникновения нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу и классификация нестандартных ситуаций, которые могут возникать при исполнении служебных обязанностей офицерами-пограничниками. Уточняется понятие конфликта, кризисной ситуации и нестандартной ситуации. Предоставляются объективные и субъективные факторы, влияющие на возникновение нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу. Анализируются подходы ученых к проблеме конфликта в зависимости от его основных признаков.

Ключевые слова: *нестандартная ситуация, конфликт, кризисная ситуация, офицеры-пограничники, пункт пропуска.*

Lemeshko O. V. Causes of non-standard situations at checkpoints across the state border and their classification

The article deals with the causes of non-standard situations at checkpoints across the state border and classification of non-standard situations that may arise during the performance of official duties by border guard officers. The author has clarified the concept of conflict, crisis and non-standard situations. Complimentary objective and subjective factors that influence the occurrence of non-standard situations at checkpoints across the state border have been analysed.

In everyday communication science category “conflict” is used in lexicon of the average Ukrainian. This term is widely used not only to describe armed conflicts or military confrontation, but also in administrative activity.

Due to the changes of major risks and threats to the national security of Ukraine, resulting in the emergence of new threats to the state border, international crime, terrorism, smuggling activities, conducting of anti-terrorist operation in the eastern part of Ukraine in the area of the border there was an urgent need to review and improve methods to these factors. The situation at the state border is increasingly complex, so officers need to respond quickly to its changes.

The main purpose of training is to teach future officers to act independently and in cooperation with the border guard shift and border guard leader to act correctly in order to assess the situation, to make decisions, to order tasks to subordinates and to control personnel and means at the tasks of localization unusual situations at checkpoints across the state border. Only knowing the causes of non-standard situations at checkpoints across the state border and their types border guard officer can prevent and reduce the consequences.

Due to the variety of non-standard situations there is no a clear boundary between them, because in practice there are different kinds of conflicts. Conflicts can be classified according to the main features: interpersonal conflicts; intergroup conflicts; conflicts between associations; inter-institutional conflicts.

Border control is carried out in a dynamic, tense and difficult situation. Elements of this situation (factors) contribute to the occurrence of unusual situations, which in one way or another affect the organization and implementation of border control, including the crossing of persons, vehicles, goods and other property at checkpoints across the state border.

Non-standard situation is a set of conditions and circumstances to some extent affect the process of border controls and, consequently, the condition of checkpoints. There are different types of non-standard situations: Some of them do not affect the stability of the checkpoint; impact to the functioning of checkpoints; destabilize the functioning of the checkpoints.

Keywords: *non-standard situation, conflict, crisis situation, border guard officers, check points.*